

magyarázatokból megtudjuk, hogy közöttük a *patak* – máshol, mások által is kutatott – vízrajzi köznévtől itt egyáltalán nem található meg.)

BÁRTH M. JÁNOS a nyelvföldrajzi informatika korábbi eredményeire (VÉKÁS DOMOKOS, VARGHA FRUZZINA „Bihalbocs” nevű programjához kapcsolódva), valamint HAJDÚ MIHÁLY névelméleti vonatkozású megfontolásaira is támaszkodva informatikai módszerekkel történő nyelvészeti elemzések körébe viszi az olvasót (207–17). Nem indokolatlan, hogy széles megalapozás szükséges az effajta munkához, hiszen a számítógépes lehetőségek ugyan már egy ideje sokat ígérnek a névtanban is, egyre többet azonban a jövőben fognak nyújtani. BÁRTH ezen írásában SZABÓ T. ATTILA történeti helynévgyűjtésének informatizált, szótár jellegű feldolgozásáról van szó, és azokról a módszerekről, amelyek e munka során alkalmazhatók, valamint azokról a lehetőségekről, amelyek elérhetők. Szemléletes példákkal és ábrákkal segíti az olvasót a munkát névtani jelentőségének megértésében.

MIKESY GÁBOR a „Földrajzinév-tár”-nak nevezett elektronikus formájú adatbázist, anyagát, jellegét (600-700 ezer név), korábbi és jelenlegi munkálatait ismerteti (219–24). Írása révén megismerjük nemcsak ezt a térképészeti célú névállományt, hanem a térképi névírásnak (a toponímia alkalmazott ágának) a céljait, elméleti és gyakorlati gondjait, a névanyag felülvizsgálatának szükségességét és főként a problematikáját (például nyelvjárás és névtan) is. Az adatbázis „Változatok” része különösen fontos lesz a névtan számára, mert feltünteti a földrajzi név más forrásokban található alakjait, illetőleg ugyanannak a helynek a többi forrásban előforduló más elnevezéseit. Nyomon követhetők az adatokban a népetimológiai névváltozások is, valamint a névrendező munkák, ilyen irányú hivatalos tevékenységek névrendszerbeli következményei. Számomra várakozást ébresztő ígéret, hogy a FNT segítségével lassacskán már elindulhatunk az új, a kárpótlások után létrejött új birtokszerkezet révén kialakuló új névadások, névhasználatok nyomába.

Összegezőként csak megismételni tudnám a bevezetésben általános tanulságként és eredményként kiemelteteket, ehelyett azonban hadd említsem meg inkább a kötet ajánlását: ezúttal Fehértói Katalinnak, a kutatónak és alapítványtevőnek szól.

GALLASY MAGDOLNA

NYELV, NEMZET, IDENTITÁS 1–3. A VI. NEMZETKÖZI HUNGAROLÓGIAI KONGRESSZUS NÉVTANI ELŐADÁSAI

1. A 2006-ban Debrecenben megrendezett Hungarológiai Kongresszus központi témája az alcímében is jelzett „Kultúra, nemzet, identitás” kérdésköre volt. A nevek: a névadás, névhasználat sok szállal kapcsolódnak ehhez a gondolatkörhöz. A névtudományi előadások döntően egy külön szekcióban hangzottak el, de a tematika sokféle elágazása és kapcsolatrendszere következtében néhány közülük más-más szimpóziumokhoz került.

2. A névtani előadások nagyobbik részének szerkesztett változatai „A Nyelvi identitás és a nyelv dimenziói” című kongresszusi kötetben (Debrecen–Budapest, 2007) „Névtörténet – magyarságtörténet” fejezetcím alatt (9–216) jelentek meg. A kötetet HOFFMANN ISTVÁN és JUHÁSZ DEZSŐ szerkesztette. A fejezet első részében a földrajzi nevekkal foglalkozó tanulmányok találhatóak. Elsőként HOFFMANN ISTVÁN tanulmánya olvasható „Nyelvi rekonstrukció – etnikai rekonstrukció” címmel (11–20). A szerző itt a korábbi szakirodalom áttekintésével azt a kérdést vizsgálja, hogy a korai helynévanyag etimológiai vizsgálatára alapozva mennyiben lehet (illetőleg lehet-e) következtetni a névadók etnikai hovatartozására. PÓCZOS RITA (21–8) ezen a gondolati fonálon halad tovább, és a szókölcsonzással nyelvünkbe került közszavak, valamint az esetlegesen azonos etimológiájú helynevek egymáshoz való viszonyát vizsgálja Baranya megye földrajzi nevei alapján: 30 német-magyar kétnyelvű településének névanyagát elemzi. GYÖRFFY ERZSÉBET (29–36) a víznevekhez fűződő további kutatásainak néhány kérdését exponálta. RESZEGI KATALIN (37–43) dolgozatában a korai hegységek alakulásában a településnevek, illetőleg az erdő és víznevek szerepét vizsgálja. RÁCZ ANITA „A pseudo-törzsnévi eredetű településnevekről” (45–55) írt dolgozatában a történettudomány által is nagy érdeklődéssel övezett, sokat vitatott névcsoporttal foglalkozik. A neveket morfológiai és szerkezeti szempontból vizsgálja. TÓTH VALÉRIA „A településnevek változási érzékenységéről” című írásában (57–65) több megközelítésben szemléli a névanyagot. Első szempontja a nevek áttetszőségével függ össze, majd foglalkozik a névcserevel, és végül a kronológiai vonatkozásokat említi. KENYHERCZ RÓBERT a nyelvünk finnugor sajtóságaként ismert tulajdonságot, tudniillik, hogy a szókezdő mássalhangzó-torlódásokat nem kedveli, szembesíti korai földrajzi neveink egy csoportjával, amelyben mássalhangzó-torlódásos alakok (illetve azok esetenkénti fölbontása) tapasztalható. Ezekből a jelenségekből igyekszik népesedéstörténeti következtetéseket levonni, továbbá a kétnyelvűség helyzetére következtetni (89–96). KOCÁN BÉLA „Az Árpád-kori Ugocsa vármegye helyneveinek nyelvi rétegei” című dolgozatában halvány szláv és erős magyar réteget mutat ki. Szász elemek megállapítása szerint a 14. század elejétől jelentkeznek, a román réteg első adatai a vizsgált körszakhatáron kívül esnek (97–112). – Az eddig ismertetett, egy kisebb és egy nagyobb „tömbben” szereplő dolgozatok mind a debreceni névtani műhelyben keletkeztek.

További két, helynevekkel foglalkozó tanulmány olvasható még a névtani fejezetben. BÉNYEI ÁGNES (Nyíregyháza) a helynevekben található *-j* képzővel foglalkozik (67–77). KRISTÓNÉ FÁBIÁN ILONA (Szeged) hangtani jellegű vizsgálatokat végzett a Váradi Regestrum néhány helyneve kapcsán (79–87).

A névtani egységen belül a személynévvel foglalkozó rész további csoportokra oszlik. Köztük sorrendben az első a családnevek témaköre. N. FODOR JÁNOS (Budapest) a családnevek rendszerezésében a korábbi szakirodalom áttekintése után kísérelt meg új szempontokat érvényesíteni lexikális-morfológiai vizsgálatával (113–29). A családnév-változtatás, közelebről a névmagyarosítás vizsgálatára alakult budapesti kutatócsoport munkájának előzményeiről és a következő feladatokról számolt be KOZMA ISTVÁN (Budapest) (131–45). FARKAS TAMÁS a „Kárpáti, Kárpáthy és a Kárpáti-k” című dolgozata egy konkrét név elterjedésén keresztül mutatja be a névtípus divatjának alakulását és az azt befolyásoló művelődéstörténeti hátteret (147–64). JUHÁSZ DEZSŐ morfológiai és szemantikai szemponttal egészíti ki a magyarosított nevek nyelvi vonatkozásait (156–73). A négy, azonos pályázathoz tartozó dolgozatot összességében igen gazdag szakirodalmi jegyzék egészíti ki.

A személynevekkel foglalkozó rész következő egysége a keresztnemekkel és a névdivattal foglalkozik. ÖRDÖG FERENC (Nagykanizsa) a 17–18. század névadását befolyásoló szempontokat veszi számba „A keresztnévdívat településtörténeti, tisztelettörténeti és szociológiai motivációi a XVII–XVIII. században” című tanulmányában (175–83). Kisebbségi helyzetben a nevek lefordíthatóságnak kérdése, az első, illetőleg másodnyelvi változat választásának esetei ismertek. VÖRÖS FERENC (Szombathely) „Névfordítás és névváltoztatás kétnyelvű környezetben” című írásában a szlovákiai magyarok ilyen névhasználati szokásait vizsgálja – beleértve a családneveket is érintő sajátosságokat (185–99). A keresztnemek sajátos, a köznevesülés felé mutató használati változásait veszi számba TAKÁCS JUDIT (Debrecen) (201–8). A névtani dolgozatok között utolsóként KECSKÉS JUDIT (Miskolc) írása szerepel: „»Nemzeti nevek« és a nemzeti öntudatra ébredés nevei” (209–16).

3. A szerkesztés során – illetőleg a kongresszuson a jelentkezések és a programszerzés következtében – néhány névtani előadás más helyre került. A „Területi és társadalmi nyelvvaltozatok a történetiség fényében” című szekció eladásai között található HÁRI GYULA cikke, amelyben Veszprém megye nyelvjárására utaló elemeket vizsgál Pesty Frigyes helynévgyűjteményének adatai alapján (289–97).

Más kontextusban, más-más szimpóziumok keretében is hangzottak el névtani előadások. Ezeket a kongresszus egy másik, a „Nyelv, nemzet, identitás” című kiadványának első kötetében (MATICSAK SÁNDOR szerk., Debrecen–Budapest, 2007.) olvashatjuk.

Az egyik szimpózium „A határtalanítás programja és az újabb magyar nyelvi tervezés” címet viselte. A „határtalanítás” fogalma egy olyan programra vonatkozik, amely a trianoni döntés kiváltotta nyelvi különfejlődés következményeit kívánja enyhíteni. SZABÓMIHÁLY GIZELLA (Dunaszerdahely) előadása a helyneveknek az utódállamok adta hivatalos névadásából fakadó változatait, az ebből fakadó névhasználati bizonytalanságokat vizsgálja (153–70). VÖRÖS FERENC (Szombathely) „A határtalanítás »mostohagyermekei«” című tanulmányában a családnevek által felvetett kérdéseket: a nevek vándorlását, hangalaki – és olykor – morfológiai változását elemzi. Mindkét előadást angol nyelvű tartalmi összefoglaló követi.

„Az impresszionizmustól a posztmodernig” című szimpózium keretében T. SOMOGYI MAGDA (Budapest) Babits Mihály „Halálfiái” című regényének írói névadásával foglalkozik (359–65).

4. A VI. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszus köteteiből sajátos karakterű hazai névtani műhelyek körvonalai rajzolódnak ki, s a névtan népszerűségét ezek mellett is jól jelzi, hogy számos helyről jelentkeztek kutatók névtani témával, illetőleg a névtan interdiszciplináris jellege mutatkozott meg a különböző szekciók, szimpóziumok témakörében.